

MUSIQANI O'QITISH METODIKASI VA PEDAGOGIK DIAGNOSTIKA QILISH TEXNOLOGIYASI

Nurdinov Qamardin Patidinovich

Andijon Davlat Universiteti

Musiqiy ta'lim kafedrası o'qituvchisi

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10422062>

ARTICLE INFO

Received: 15th December 2023

Accepted: 21th December 2023

Online: 22th December 2023

KEY WORDS

Musiq ta'limi, pedagogik diagnostika, tovush, metodika, kognitiv component, musiqiy tezaurus.

ABSTRACT

Mazkur maqolada ta'lim jarayonida musiq o'qitish metodikasining tuzilish shakli va unda pedagogik diagnostika qilish texnologiyasi haqida ilmiy-munozaralar yuritiladi.

Kirish. Tovushlar san'ati qarama – qarshiliklarning birligi bilan ajralib turadi-hissiy aniqlashtirishning deyarli cheksiz imkoniyatlari ob'ektiv tasvirning yo'qligi, majoziy tarkibni assotsiativ to'ldirishga muhtoj bo'lgan voqealar xronologiyasiga duch keladi. Sotsiologlar, psixologlar, musiqashunoslar, o'qituvchilarning kuzatuvlari musiq san'atini o'z faoliyatining barcha sohalarida insonning ma'naviy qobiliyatlarini ozod qilishga hissa qo'shadigan juda samarali ta'lim vositasi sifatida baholashga asos beradi.

Tabiiyki, musiqaning tarbiyaviy funktsiyasini amalga oshirish usullarini, uni pedagogik jarayon sharoitida ishlatish usullarini o'rganish zarurati tug'iladi. Shuni inobatga olgan holda, shaxsning musiqiy rivojlanish dinamikasini kuzatish, individual kamchiliklarga e'tibor qaratish va pedagogik robotlarning tegishli sxemasini to'g'ri yo'nalishda belgilashga imkon beradigan musiq bilan sub'ektning sifatli aloqa darajasini tahlil qilishning ilmiy asoslangan mezonlariga murojaat qilish tavsiya etiladi.

O'quv jarayonining samaradorligi ko'rsatkichlari sifatida mezonlarni ishlab chiqish uchun, birinchi navbatda, musiqani o'qitish samaradorligining eng yuqori "**ideal**" darajasiga javob beradigan aniq belgilangan o'lchov "**standarti**" bo'lishi kerak. U badiiy ta'limning zamonaviy talablariga asoslanadi va mavzuning mazmunini, materialni taqdim etish tizimining ketma-ketligini, shaxsni rivojlantirishning umumiy va maxsus maqsadlarini hisobga olishi kerak.

So'nggi paytlarda pedagogik adabiyotlarda turli yoshdagi o'quvchilar uchun pedagogik diagnostika mezonlari to'g'risida tobora ko'proq savol berilmoqda. Ayrim tafovutlarga qaramay, barcha nazariy va uslubiy ishlanmalar uchun musiqani o'qitishga taalluqli umumiy qoida-bu musiqiy san'atning o'quv jarayoni sub'ektining ma'naviy dunyosiga, uning shaxsiy fazilatlar va kasbiy mahoratiga ta'siri haqidagi nazariya. Pedagogik asarlarni umumlashtirib, uchta jihatni ajratish mumkin talabalarning musiqiy rivojlanish darajasini o'rganish:

- *hissiy jihatdan egallab olingan shaxsning musiqaga bo'lgan munosabati dinamikasi;*
- *tegishli bilim va ko'nikmalarining rivojlanish darajasi;*
- *musiqiy faoliyatning ijodiy tabiati¹.*

Bunday tanlov sub'ektning musiqa bilan aloqasi haqidagi uslubiy printsiplarni tasdiqlaydi, bu har doim bilim, his-tuyg'ular va ijodiy mustaqillikning birligi bilan tavsiflanadi. Ushbu tarkibiy qismlarning organik aloqasi musiqiy asarlarni o'rganishning etariligi va chuqurligini, turli xil o'quv mashg'ulotlarini o'tkazish samaradorligini, musiqa insonning ma'naviy rivojlanishiga ta'sirining samaradorligini belgilaydi.

Musiqa bilan aloqa qilishning asosi unga hissiy munosabatdir, bu talabalarning badiiy qiziqishlari va tashxislash, ularning san'atga murojaat qilish motivatsiyasining ahamiyatini belgilaydi. Binobarin, pedagogik diagnostikaning belgilangan parametrlari talabalarning musiqiy rivojlanishining bunday mezonlarini aniqlashga imkon beradi.

Mavzuning badiiy va estetik dunyoqarashini, san'at bilan muloqot qilish tajribasini, musiqiy qiziqishlar va ehtiyojlarning o'ziga xosligini, musiqiy faoliyatning turli vaziyatlarida xulq-atvorning o'ziga xos xususiyatlarini tavsiflovchi qiymat yo'nalishlari. Qiymat yo'nalishlarini o'rganish uchun maktab o'quvchilarining sinf va darsdan tashqari faoliyati, ularning musiqiy bo'sh vaqtlari haqida ma'lumot to'plash usullari qo'llaniladi. Qiymat yo'nalishlarining eng muhim ko'rsatkichlari quyidagilardan iborat:

- ❖ *talabalarning umumiy musiqiy estetik bilimlari;*
- ❖ *musiqiy tezaurus (maxsus bilimlarning faol fondi);*
- ❖ *badiiy asarlar bilan aloqa chastotasi;*
- ❖ *individual musiqiy didni tanlash (sevimli asarlar, bastakorlar, musiqiy faoliyat turlari, ommaviy axborot vositalarini uzatish);*
- ❖ *o'quv mashg'ulotlari jarayonida maktab o'quvchilarining faolligi;*
- ❖ *mustaqil ijodiy faoliyat.*

Talabalarning idrok va intellektual qobiliyatlari, musiqani hissiy hamdardlik va tahlil qilish qobiliyati, muallifning badiiy dunyosiga kirib borishi, asarning majoziy mazmunini ijodiy talqin qilish to'g'risidagi ma'lumotlarni qamrab oladigan estetik baholash. Ushbu ma'lumotlar maktab o'quvchilarining musiqiy faoliyatining individual xususiyatlarini o'rganish usullari yordamida olinadi. Estetik baholashning ko'rsatkichlari:

- ✚ *musiqaga hissiy munosabat;*
- ✚ *musiqiy til elementlarining semantik mohiyatini ochib berish qobiliyati;*
- ✚ *uyushmalarning mavjudligi va tabiati;*
- ✚ *baholash hukmlarining asoslilik;*
- ✚ *asarni o'rganishning yaxlitligi va to'liqligi;*
- ✚ *musiqaning og'zaki va ijro talqinini o'zaro bog'lash qobiliyati².*

Talabalarning musiqaga bo'lgan munosabatini, musiqiy faoliyatning sub'ekti sifatida o'zini o'zi qadrlashi introspektsiya usullari bilan o'rganiladigan ijodiy o'zini namoyon qilish qobiliyatini aniqlashga imkon beradi. O'z-o'zini hurmat qilish ko'rsatkichlari:

- ✓ *musiqiy taassurotlaringizni o'z-o'zini bilishga tayyorgarlik;*

¹ Kostyuk O.G. Conception of music and artistic culture of listening. K., 1986.

² Белобородова В.К., Ригина Г.С., Алиев Ю.Б. Музыкальное восприятие школьников. М., 1975.

- ✓ *musiqa bilan muloqot qilishga tayyorgarlik ko'rish;*
- ✓ *mavjud ichki qarama-qarshiliklarni o'z-o'zini anglash tendentsiyasi;*
- ✓ *musiqiy taassurotlar ta'siri ostida "men"ning keyingi rivojlanishini aniqlash va rejalashtirish qobiliyati.*

Qiymat yo'nalishlari, estetik baholashlar va o'z-o'zini baholash yaxlit funktsional ta'lim sifatida bir-biri bilan uzviy bog'liqdir. Qiymat yo'nalishlari, bir tomondan, aniq musiqiy asarlarni estetik baholash jarayonida, ular bilan bevosita aloqa qilish jarayonida shakllanadi. Boshqa tomondan, ular o'zlari musiqaga tanlab baholash munosabatini yo'naltiradilar, uni o'rganishning "aksiologik markazlari" deb ataladigan shakllanishni belgilaydilar. Bundan tashqari, qiymat yo'nalishlari va estetik baholarning rivojlanishi, o'z navbatida, musiqiy faoliyat sub'ektining o'zini o'zi qadrlashga tayyorligi va badiiy muloqotning ijtimoiy-madaniy holatidagi o'rni, tuzatishning o'ziga moyilligi bilan o'zaro bog'liqdir, chunki badiiy asarga baholovchi munosabat har doim undan ma'lum bir chetlanishni, undan "yuqoriga" ko'tarilish qobiliyatini, bu yuqori darajadagi aks ettirishni talab qiladi. Belgilangan barcha mezonlarni birlashtiradigan poydevor-bu dunyoqarash toifasi. Darhaqiqat, san'at bilan aloqa qilish jarayonida insonga individual tasvirlar dunyosi emas, balki dunyoning yaxlit badiiy qiyofasi ochiladi.

Musiqiy ta'limning samaradorligini o'rganishda eng maqbul bo'lgan pedagogik diagnostika usullarini ko'rib chiqing. Talabalarning qadriyat yo'nalishlarini o'rganish uchun, qoida tariqasida, savollardan foydalaniladi, ularning javoblarida ular musiqiy asarlarning badiiy qiymatini qanday tushunishlarini, musiqiy obrazning shaxsga ta'sirining samaradorligi nimada ekanligini tushuntirishga, musiqiy ekspressivlikning asosiy vositalarini nomlashga taklif qilinadi.

Olingan javoblarni uch guruhga bo'lish mumkin: noto'g'ri, to'liq bo'lmagan rasmiy va nisbatan mustaqil. Birinchi guruh musiqa haqidagi eng ibtidoiy bayonotlardan iborat bo'lib, unda insonning ma'naviy madaniyatini rivojlantirishdagi ahamiyati inkor etiladi yoki faqat ushbu san'at turining ko'ngilochar va amaliy funktsiyalari ta'kidlanadi. To'liq bo'lmagan rasmiy javoblar to'g'ri, ammo umumiy va bir tomonlama qarorlar bilan tavsiflanadi, ular musiqaga shaxsiy munosabatni aniqlashdan mahrum. Nisbatan mustaqil javoblar respondentlarning o'z nuqtai nazarini ifoda etish, ularda musiqiy asarlar uyg'otadigan his-tuyg'ular va fikrlarni etkazish, ularning shaxsiy estetik tajribasi va xabardorligi jarayonini tahlil qilish tendentsiyasini ko'rsatadi.

Bundan tashqari, xulosalarni tasdiqlash uchun talabalarning musiqaning o'ziga xos janrlari va turlariga qiziqishini aniqlash kerak. Masalan, ularga xalq, klassik (*instrumental, vokal, xor, opera va balet*), ommaviy ommabop musiqa janrlarini o'n balli tizim bo'yicha baholashni va ularni o'zlari uchun muhim bosqichlarga taqsimlashni taklif qilish mumkin.

Musiqa bilan ishlashda ma'lum tajribaga ega bo'lgan respondentlar uchun aniqroq "sevimli" asarlar sohasini o'rganish samaraliroq bo'lib, ular so'ralgan xatlarda chaqiriladi yoki "ovozli anketalar" yordamida aniqlanadi, ya'ni talaba tinglashi va ularga bo'lgan munosabatini bildirishi kerak bo'lgan individual musiqiy asarlarning parchalari. Bunday holda, u o'z tasavvurida ma'lum bir janr bilan musiqa tovushining o'ziga xos namunasini aniqlaydi, bu esa tadqiqotchiga umuman janr didini aniqlashga imkon beradi.

Musiqaga tanlab munosabat nafaqat respondentlarning bilimlarini (*qiymat yo'nalishlarining kognitiv komponenti*), balki san'at sohasidagi pedagogik tadqiqotlar uchun juda muhim bo'lgan individual sevimli mashg'ulotlari va didlarini (*hissiy komponent*) ham ko'rsatadi.

Ba'zida musiqa san'atining qadriyatlarini, uning ijtimoiy rolini tushunish haqiqiy xatti-harakatlarga javob bermaydi. Musiqa haqidagi umumiy bilim va g'oyalardan mustaqil badiiy faoliyatga o'tish har doim ham sodir bo'lmaydi. Shu sababli, qiymat yo'nalishlarini o'rganishning zarur tarkibiy qismi talabalarning musiqiy ehtiyojlarini amalga oshirishning asosiy shakllari faolligi o'lchovini tahlil qilishdir: asarlarni tinglash va ijro etish, kontsertlarga borish, fon rasmlarini to'plash, musiqa tanqidlari bilan tanishish va boshqalar.

Inson faoliyati, uning ongi va xulq-atvorini belgilaydigan asos sifatida ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan qiymat yo'nalishlari tizimi asosan musiqa bilan aloqani belgilaydi. Biroq, qiymat yo'nalishlari to'g'risidagi ma'lumotlar aniq asarlarni o'rganish va estetik baholashning bevosita jarayonini batafsil va chuqurroq o'rganish bilan to'ldirilishi kerak.

Musiqaga dastlabki baho berish M. Lusher testi yordamida sinovdan o'tkaziladi, u sub'ektiv ahamiyatga ega bo'lgan tajribalarni o'rganishning Pro-direktiv usullari guruhiga kiradi va badiiy ta'lim va yoshlarni tarbiyalash muammolarini o'rganishda keng qo'llaniladi. Ushbu test metodologiyasi uchun shaxsning ma'lum bir hissiy holatiga mos keladigan turli xil rang birikmalarini tanlash musiqa ta'siri ostida yuzaga keladigan his-tuyg'ular va tajribalar yo'nalishini tavsiflashi mumkin. Bunday ko'rsatkichlarning talqini har doim ham aniq natijalar bermasa ham, **M. Lusherni** testi musiqani idrok etishni o'rganishning qo'shimcha usuli sifatida ishlatish tavsiya etiladi va olingan ma'lumotlarni boshqa diagnostika usullari (*so'rovnomalar, suhbatlar, pedagogik kuzatuv, hujjatlarni o'rganish va boshqalar*) bilan taqqoslaydi³.

Conclusion:

Bundan tashqari, talabalarga o'ziga xos anketa taklif etiladi – sakkiz qismga birlashtirilgan va hissiyotlarning turli xil fazilatlarini tavsiflovchi bir qator sifatlar. Musiqa tinglayotganda, maktab o'quvchilari asarning hissiy rangiga eng mos keladiganlarini ta'kidlashlari kerak. Ushbu uslub talabalarning musiqiy taassurotlarini o'zboshimchalik bilan tavsiflashdan sezilarli afzalliklarga ega. Shunday qilib, siz yosh musiqa ixlosmandlarining uzoq muddatli, ba'zan ahamiyatsiz, "*adabiy*" mashqlaridan qochishingiz mumkin. Bundan tashqari, bu maktab o'quvchilarini musiqada takrorlanadigan hissiy holatlarning turli gradatsiyalari, ularning og'zaki ta'riflarining aniqligi bilan tanishtirishga yordam beradi. Shuning uchun "*sifat doirasi*" dan foydalanish respondentlarning so'z boyligini kengaytiradi, bu ularning musiqiy rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

References:

1. Sh.Mirziyoev. "Ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash, muqaddas dinimizning sofligini asrash –davrlar talabi" mavzusidagi anjumanda so'zlangan nutqdan.

³ Тельчарова Р. А. Уроки музыкальной культуры: кн. для учителя. М., 1991. 160 с.

2. Asqar F. Musiqa va inson ma'naviyati. - Toshkent.: O'zbekiston milliy entsiklopediyasi, 2000.
3. Ibragimov, B. (2023). Types And Importance Of Innovative Technologies In Education. Молодые ученые, 1(20), 96-98.
4. Panjiyev Qurbonniyoz Berdiyevich. Uzbek Family Ceremony Music and Its Description of Genre. International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)
5. Белобородова В.К., Ригина Г.С., Алиев Ю.Б. Музыкальное восприятие школьников. М., 1975.
6. Kostyuk O.G. Conception of music and artistic culture of listening. К., 1986.
7. Тельчарова Р. А. Уроки музыкальной культуры: кн. для учителя. М., 1991. 160 с.